

บทที่ 4

ภาพสะท้อนวัฒนธรรมจากรรณกรรมนิทานภาคใต้

ความเป็นท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งกำหนดได้ด้วยวัฒนธรรม วิถีชีวิต แบบแผนพฤติกรรม ที่คนในท้องถิ่นนั้นมีร่วมกัน¹ เมื่อพิจารณาวัฒนธรรมในสังคมเราอาจแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ วัฒนธรรมในสังคมที่เป็นสัญลักษณ์และจับต้องไม่ได้ เป็นต้นว่าภาษาพูด ระบบความเชื่อ กิริยามารยาท ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมทางด้านวัตถุ เป็นต้นว่าอาคารบ้านเรือน วัด ประติมากรรมต่างๆ ตลอดจนสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆซึ่งใช้เป็นประจำวัน ฉะนั้นวัฒนธรรมจึงต้องมีการเรียนรู้ และมีการถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังได้นำไปปฏิบัติ²

การศึกษารรณกรรม ประโยชน์เบื้องต้นที่ได้รับคือความสนุกสนานเพลิดเพลิน ความจรรโลงใจ แต่ถ้ามองให้ลึกไปกว่านั้น รรณกรรมยังทำหน้าที่สะท้อนภาพสังคม ระบบความเชื่อ ความคิดและค่านิยมต่างๆ เอาไว้ การศึกษารรณกรรมจึงให้ประโยชน์ในการเข้าใจสังคม วัฒนธรรม ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดอันเป็นเรื่องภายในจิตใจของมนุษย์ได้อีกทางหนึ่ง³

ในการศึกษารรณคดีท้องถิ่นกับสังคมมีหลายแนวทาง ศิราพร ฐิตะฐาน⁴ กล่าวถึงแนวทางศึกษาไว้ดังนี้ วิธีแรกใช้วรรณคดีเป็นตัวตั้ง แล้วมองสังคมผ่านวรรณคดี หรือดึงภาพสังคมที่กล่าวถึงไว้ในวรรณคดีกับอีกวิธีหนึ่ง คือใช้สังคมเป็นตัวตั้งแล้วพิจารณาว่าวรรณคดีท้องถิ่น “อยู่” ในสังคมท้องถิ่น (local context) ในสถานะใดและมีบทบาทอย่างไรในสังคมท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งเป็นการศึกษาเชิงโครงสร้างหน้าที่ (structural functional approach) เพื่อดูบทบาทหน้าที่ของวรรณคดีท้องถิ่นในสังคม และดูความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีท้องถิ่น กับส่วนต่างๆ ในวัฒนธรรม

กวีเองเมื่อแต่งวรรณกรรม ก็ย่อมจะพรรณนาภาพสังคมและวัฒนธรรมในเรื่องให้สอดคล้องกับท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ และเพื่อให้ตรงกับรสนิยมของผู้อ่านผู้ฟัง รรณกรรมนิทานเรื่องโคบุตร ลักษณะวงศ์ สิงห์ไกรภพ และพระอภัยมณี เมื่อมาจารย์เป็นสำนวนได้ กวีก็ได้ปรับรายละเอียดให้สอดคล้องกับท้องถิ่นของตน

¹ ศิราพร ฐิตะฐาน, “การศึกษารรณคดีท้องถิ่นกับสังคม,” ในวรรณคดีท้องถิ่นพิณี. สุกัญญา ภัทรราชย์, บรรณาธิการ พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 17.

² อมรา พงศาพิชญ์, “มนุษย์กับวัฒนธรรม,” ในสังคมและวัฒนธรรม. (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 25.

³ อุดม หนูทอง, รรณกรรมนิทานภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก (สงขลา: ศูนย์ส่งเสริมภาษาและวัฒนธรรมภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิโรฒ, 2526), หน้า 224.

⁴ ศิราพร ฐิตะฐาน, “การศึกษารรณคดีท้องถิ่นกับสังคม,” ในวรรณคดีท้องถิ่นพิณี, หน้า 10.

วัฒนธรรมท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานภาคใต้มีดังนี้

4.1 ภาพสะท้อนวัฒนธรรมจากวรรณกรรมนิทานภาคใต้

4.1.1 ภาษาและสำนวนโวหาร

ภาษาเป็นวัฒนธรรม ที่แสดงถึงความเจริญของมนุษย์ ภาษาแต่ละภาษาจะมีลักษณะเฉพาะของตนเอง ภาษาเป็นเครื่องแสดงถึงวัฒนธรรมทุกด้าน เช่น ระบบสังคม ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ อารมณ์ บทละคร บทเพลง สำนวน สุภาษิต และคำพังเพย เป็นต้น ภาษามีการเปลี่ยนแปลงได้ทำนองเดียวกับวัฒนธรรมอื่น ๆ⁵

วรรณกรรมของภาคใต้มีลักษณะเฉพาะตัวที่เด่นชัดที่สุดประการหนึ่ง คือการใช้ภาษาไทยถิ่นใต้เป็นสื่อในการถ่ายทอดข้อมูล จริงอยู่แม้ภาษาไทยถิ่นใต้เป็นภาษาย่อยของภาษาไทย แต่เมื่อเปรียบเทียบภาษาถิ่นดังกล่าวกับภาษากลาง หรือภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ แล้วพบว่ามีลักษณะที่แตกต่างกันหลายประการ โดยเฉพาะด้านระบบเสียงและการใช้คำเป็นต้น⁶

ในการจรรวรรณกรรมนิทานภาคใต้ ก็จะมีบันทึกตามการออกเสียงของคนใต้ ส่วนการใช้อักขรวิธีไม่มีกฎเกณฑ์แน่นอน ในการอ่านต้องมองข้ามรูปคำ ก็จะได้ความถูกต้องและได้รสไพเราะ ในการสวดอ่าน ผู้สวดก็จะสวดอ่านตามภาษาพูดของถิ่นใต้ เป็นการสื่อสารระหว่างคนในท้องถิ่น ตัวอย่างคำที่ออกเสียงตามภาษาพูดถิ่นใต้ เช่น บุหรี ดูหฺรา สิงไฺร กระหฺวาดูหฺรา หมัน

ตัวอย่างการจรรตามเสียงพูดในวรรณกรรมนิทานภาคใต้ ในวรรณกรรมนิทานเรื่องโคบุตร

“หมันวอาะไฺรพี	พันปักฉินีชื่อใด
ไม้นั้นเรียกพันไฺรย	เซ็นบอกไปไฺรนองฟัง”

การจรรจะบันทึกตามเสียงพูดของชาวภาคใต้เป็นประการสำคัญ ดังในเรื่องพระลี้คนาวงค์ ฉบับคัดลอกของสถาบันทักษิณคดีศึกษา ดอนพรหมณ์เกสรตามลักษณะวงศ์และได้ไปอาศัยกับนายพรานผู้คัดลอกจะใช้คำควบกล้ำตามเสียงพูดของชาวใต้ว่า

“ เจ้าพรหมณ์ค้อยปรีดีเปรมเกษมศานต์
อยู่กับพรานทำสุภาพไม่จาบจ้วง
ที่มล้ำเมลิ้นเหน้อยกานค้อยคลายทรวง
อยู่สำราญนานล่วงมาหลายวัน”

⁵ จันทัส ทองช่วย, ภาษาและอักขรถิ่น(เน้นภาคใต้) (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2534), หน้า 3.

⁶ จันทัส ทองช่วย, ภาษาและวัฒนธรรมภาคใต้ (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2536), หน้า 263.

ในวรรณกรรมนิทานภาคใต้โคบุตร ลักษณะวงศ์ สิงห์ไกรภพ และพระอภัยมณี ที่เป็นการคัดลอกจากต้นฉบับก็ว่าได้ปรับเปลี่ยนศัพท์ให้เป็นคำท้องถิ่นได้ตามความคุ้นเคยและความสะดวกในการออกเสียง ดังตัวอย่าง ในพระอภัยมณีคำกลอน ฉบับคัดลอกของวราภรณ์ จตุรา-บัณฑิต ดอนพระอภัยมณีเห็นนางผีเสื้อ

ฉบับสุนทรภู่	ฉบับคัดลอก
“กระโดดโครมวายสายสมุทร อุตุลุดดำตันที่ยวคันทา ไม่เห็นหัวกว่าไปได้แต่ปลา ควักลูกตาสูบเลือดด้วยเดือดตาล”	“กระโดดโครมโถมวายสายสมุทร อุตุลุดดำตันที่ยวคันทา โหมยเห็นหัวกว่าไปได้แต่ปลา ควักหน่วยตาสูบเลือดด้วยเดือดตาร”
(หน้า 144)	

ฉบับสุนทรภู่ใช้คำว่า“ลูกตา”เป็นคำที่ใช้ในภาคกลางแต่เมื่อจารในภาคใต้ จึงปรับเปลี่ยนเป็นคำที่คุ้นเคยในชีวิตประจำวัน “หน่วยตา” เพื่อความสะดวกในการสวดอ่าน “หน่วยตา” หมายถึง ลูกตา อะไรกลม ๆ ชาวไทยภาคใต้มักใช้คำว่าหน่วย นอกจากนี้จะใช้เป็นลักษณะนามกับสิ่งทีกลม ๆ เช่น หม้อข้าว 2 หน่วย มะพร้าว 6 หน่วย ไข่ไก่ 12 หน่วย และขึ้นหน่วยตามตัวคำว่าหน่วยนี้คนไทยหลายกลุ่มก็มีใช้ เช่น ชาวไทสิบสองปันนาในประเทศจีน และชาวไทจ้วงมณฑลกวางสี เป็นต้น⁷

ลักษณะวงศ์ฉบับกลอนของสถาบันทักษิณคดีศึกษา

ฉบับสุนทรภู่	ฉบับคัดลอก
“อำมาตย์ตื่นต้อกตกประหม่า ก็โศกเศร้าจิตพิศวง สำคัญว่าทรงยศเธอปลดปลง สลบลงเกลื่อนกลาดออกดาศไป”	“อำมาตย์วังต้อกตกกำหม่า ก็โศกเศร้าจิตพิศวง สำคัญว่าทรงยศเธอปลดปลง สลบลงเกลื่อนกลาดออกดาศไป”
(หน้า 347)	

จะเห็นว่าเป็นการออกเสียงตามความเคยชิน คำภาคกลางใช้คำว่า ตกประหม่า คำถิ่นใต้ออกเสียงว่า ตกกำหมา โดยความหมายตรงกัน หมายถึงอาการรู้สึกสะทกสะท้านพรันใจ

⁷ สิบพงศ์ ธรรมชาติ, วรรณกรรมเฉพาะท้องถิ่น (สงขลา: งานส่งเสริมการผลิตตำรามหาวิทยาลัยทักษิณ, 2540), หน้า 232.

ลักษณะวงศ์ฉบับกลอนของสถาบันทักษิณคดีศึกษา

ฉบับสุนทรภู่	ฉบับคัดลอก
“ดินเมรุมีเทพประนมบังคมเคียง	“ที่ดินเมรุเทพนมบังคมเรียง
อสุรเพียงจะผยองขึ้นท้องโพยม	อสุราจะผยองขึ้นท้องโพยม
ทั้งสี่มุมซุ้มตั้งบัลลังก์อาสน์	ทั้งสี่มุมซุ้มตั้งบัลลังก์วาด
กินนรน้อยนุชนาฏประหลาดโฉม”	มีชี้หนอนน้อยนุชนาฏประหลาดโฉม”
(หน้า 361)	

ฉบับคัดลอกของภาคใต้ใช้คำว่า “ชี้หนอน” ซึ่งหมายถึงกินนรและกินรี เป็นคำเรียกรวมทั้งเพศหญิงและเพศชาย⁸

สิงห์ไกรภพ ฉบับคัดลอกของมาลี คงทอง

ฉบับสุนทรภู่	ฉบับคัดลอก
ไอ้พ่อดวงนัยนาบิดาเอ๋ย	“โอเจ้าดวงนัยนาบิดาเอ๋ย
ไม่ควรเลยลูกรักจะหักหาญ	ไม่ฝันเลยลูกรักจักหักหาญ
พ่อพร่ำเลี้ยงรักษาพยาบาล	พ่อปล้ำเลี้ยงรักษาพยาบาล
เจ้าเปรียบปานเหมือนชีวิตของบิดา”	เจ้าเปรียบปานชีวิตของบิดา”
(หน้า 11)	

เป็นความตอเนคงคาประลัยกบฏ ท้าวอินนุมาศคร่ำครวญด้วยความเศร้าเสียใจที่คงคาประลัยคิดร้ายกับพระองค์ ฉบับคัดลอกของภาคใต้เพี้ยนเสียงจากพร่ำเป็นปล้ำ ซึ่งเป็นคำถิ่นใต้จากพจนานุกรมภาษาถิ่นใต้ หมายถึงพยายาม

ภาษาไทยเฉพาะถิ่นใต้ที่พบในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นใต้มีอยู่มาก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ยิก	หมายถึง	ไล่
เหนาะ	หมายถึง	แนม, เคียง ผักเหนาะก็คือผักแนมหรือผักจิ้ม
ชี้หก	หมายถึง	โกหก
ชี้หนอน	หมายถึง	กินนรกินรี
ยิว	หมายถึง	เหยี่ยว
ปล้ำ	หมายถึง	พยายามด้วยความยากลำบาก
นกบินหลา	หมายถึง	นกกางเขน

⁸ สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, “ชี้หนอน,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ 2 (2542): 739.

มาแต่สวน หมายถึง มาคนเดียว
 การทำความเข้าใจคำท้องถิ่นได้ จะช่วยให้อ่านวรรณกรรมนิทานภาคใต้ได้เข้าใจ
 มากขึ้น ดังตัวอย่าง

“เชื้อคำเร็วเต็ดเพื่อนฮา หมินานกัพชา
 น้ามตาค่งจ๋อยยักกั”
 เพื่อน – สรรพนามเรียกบุรุษที่ 2,3

“โหมยมีจ่เกิดไทย บัศนีไสยไนยซลทาน
 ภาวกปร้อหลัดกัตแดนदान อุกเรือนบ้านอุกนาวา”
 อุก หมายถึง ปล้น

“คนหนึ่งสิบหน่วยฉวยภา ไปตักคองคา
 แลวเอามารดอ๊กคี”
 หน่วยตา – ลูกตา หน่วยเป็นลักษณะนามของสิ่งที่มีลักษณะกลม ๆ

“พ่อหญ่จะไปไหนย ญูกพลไกรยแลชิมซั้ม
 ไร่ฉั่นหัทยั้ง เซ็นบอกกันไหแจงใจย”
 หญ่ - บุรุษที่ 1,2 ใช้เรียกเด็ก

“ภรานพาญ้งหน้าใหญ่ย ปล่งหาบไวยใจหันสา
 สองซ่าวาอินฮา ปลุกผักหยาดสาทำ”
 ซ่าวา, หน้า – หมายถึง กระต่อม
 เป็นต้น

วัฒนธรรมการใช้ภาษาของกลุ่มชนแต่ละกลุ่มมีปัจจัยแวดล้อมหลายอย่างเป็นตัว
 หล่อหลอม เช่น เผ่าพันธุ์ของกลุ่มชน ขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนา ความคิด ความเชื่อ
 การละเล่น การศึกษาอบรม อาหารการกิน ที่อยู่อาศัย การแต่งกาย การประกอบอาชีพ และ
 สภาพภูมิศาสตร์⁹

การสร้างคำขึ้นใช้ในภาษาถิ่นได้ส่วนหนึ่งเป็นคำที่ได้รับอิทธิพลของต่างประเทศ
 การยืมภาษาระหว่างกันและกัน เป็นอิทธิพลของภาษาที่อยู่ใกล้เคียงกัน ในวรรณกรรมนิทาน

⁹ ฉันทัส ทองช่วย, ภาษาและอักษรถิ่น(เน้นภาคใต้), หน้า 52.

ภาคใต้เรื่องโคบุตร ปรากฏความที่ตัวละครชาวบ้านสนทนากันด้วยภาษามลายู จากตอนที่ชาวเมืองแห่มาชมมหรสพในงานอภิเษกของพระพันนรังศรีกับนางบุศมาลาและนางแก้วกิริยา

“เจ้าพวกบ่าวๆ ดินขึ้นแดเซา ไหมนี่กสิงไดย
 กระจกกับหวี เปนที่ซุใจ ผัดแปงแดงไรย เดียวแขกฝั่งมา
 ถามว่าเจ้าจะ นองเอ็นอะเตะ นะปีกะมาน้ำ
 สายะสินี นะปีกัมนา กะเดบุงา ว่าเก็บดอกไม้
 อะเดบุรี มานีสินี พี่จะชวยร้อยให้
 ที่รูปุดไทย ว่าใครใหม่ใด ยาพุดมกัใจ เราไมตะหมา”

ข้อความข้างต้น กวีบรรยายว่าพวกหนุ่มๆ ที่มาเที่ยวในงานพุดจาเกี่ยวพาราตี พวกสาวๆ ชาวไทยมุสลิมด้วยภาษามลายู ซึ่งปรากฏคำศัพท์ในภาษามลายู¹⁰ ดังนี้

จะ หมายถึง พี่ ใช้เรียกในลักษณะยกย่องผู้มีวัยสูงกว่าตนและเป็นคำนำหน้าชื่อคนเช่นเงาะแยนะ

อะเตะ	หมายถึง	น้อง
นะปีมาน้ำ(นีกะมาน้ำ)	หมายถึง	จะไปไหนจ๊ะ
สายะสินี	หมายถึง	ฉันอยู่ที่นี้
กะเด(กูเต๊ะ)	หมายถึง	เก็บ
บุงา	หมายถึง	ดอกไม้
บุรี(บุรี)	หมายถึง	ให้
มานีสินี	หมายถึง	มาที่นี้
ตะหมา	หมายถึง	ไม่เอา

ในวรรณกรรมนิทานเรื่องสิงห์ไกรภพก็ปรากฏการใช้ภาษามลายูเช่นกัน ดังในตอนที่กำลังถึงเรือโจรสลัด “มันทะกะกังมลายู”

“ลมพริตภัดภายาด เล้าไบยฟาดน้ามเทงเท่ง
 ไนยล่าตางท่าเภาลง บันเลงลานล้ำรานไยย”

¹⁰ รัตนา พันธุ์สุริยฉาย, “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องโคบุตร, วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2530), หน้า 41.

การเล่นเรือเกี่ยวข้องกับชาวมลายู ชาวมลายูนิยมเล่นเรือไปมาค้าขายกับเมือง นครและหัวเมืองในภาคใต้ เรือสำเภาไทยสมัยนั้นคงมีลูกเรือชาวมลายูรวมอยู่ด้วย ฉะนั้นคำไทย ภาคใต้ที่ใช้เรียกชื่อลมและฝนที่มาจากทิศต่างๆส่วนใหญ่เป็นภาษามลายู ลมพัดจากทิศตะวันตก ชาวใต้เรียกลมพัด ตรงกับคำมลายูเรียกทิศตะวันตกว่า บาร์ต(Barat)¹¹

กวีเลือกใช้ความเปรียบที่คุ้นเคยตามวิถีชีวิตของท้องถิ่นใต้ ดังที่เปรียบเทียบเจ็บปวดของนางมณีที่พระโคบุตรห่วงเหิน เปรียบกับกริษาอวรุชของภาคใต้ว่า

“ครือเอากริต มาตัดชีวิต ให้ม้วยพิไล
 สุขที่จะกลับ อัดอั้นตันใจ เคืองพระพู่ระไน นอยใจการดา”
 (เล่ม 2 หน้า 37)

ความเปรียบที่ได้จากสภาพท้องถิ่นใต้ เช่น เปรียบชัชชนะที่มีเหนือเหล่าโจรสลัด ใน *สิงห์-ไกรภพ* ว่าราวกับได้ปลาโคบและปลาปลั่ง

“พุดพลงทางปฤศา ชักนาวาเล็กแล้ลง
 ตั้งอิใหญ่ให้จ้าวฉา ราวโคบปลาโคบแล้ลง”

ความเปรียบเด่นๆของภาคใต้ที่ปรากฏตรงกันในวรรณกรรมนิทานทั้ง 2 เรื่อง คือ โคบุตรและสิงห์ไกรภพ เมื่อตัวละครพ่อแม่ตกอยู่ในสถานการณ์เดียวกันว่า

ในเรื่องโคบุตร นางสีวิกาทูลเตือนท้าวหลวิราช เมื่อท้าวหลวิราชจะยกทัพตามพระโคบุตรและนางอำพัน

“แม่นจะตามรบรุกบุกบัน หมิได้ด้วยหมัน
 อายแก่ทเวาสืบไป
 ลูกเราชัวชานันไส เหมือนเกลือเม็จใหญ่
 ทิลงคงควารี่” (เล่ม 1 หน้า 96)

ในเรื่องสิงห์ไกรภพ นางบิลวัน ทูลเตือนมิให้ท้าวจตุพัคตรยกทัพตามนางสร้อยสุดา กับพระสิงห์ไกรภพว่า

“ผานฟ้าฟุ้งข้ามเหมี ไม่ม้วยชีวี
 ร้ายดีจกกลับคืนมา

¹¹ ประพนธ์ เรื่องณรงค์, “มอญนครศรีธรรมราชจากวรรณกรรมประโลมโลก” ในรายงานการสัมมนา ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราชครั้งที่3: ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราชจากภาษาและวรรณกรรม (นครศรีธรรมราช: วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, 2528), หน้า115.

ยัวยังฟังเมียห้าม	ดรีกครองความสักเพลา
หมีไซก่ปีปา	เชือบจิจาเหตุทูนหัว
เขามิริดที่รัน	แปลงกายนกำบังตัว
กระพุดให้ท้าว	ตัวใหม่ดีหมีสุมา
ลูกเจ้าเขล้าชัวราย	ใหม่รักพงวงบิดา
พระองอยาเจตนา	ฟังเมียว่าพอทูนหัว
เหมือนเกลือกิ่งในสมุด	อยาหวังยุคให้ถ้วนตัว
ใจเมียดคิดหมองมัว	กลัวจเสียซึ่งทองทีย

ชวน เพชรแก้ว¹² กล่าวว่าคนโบราณให้ความสำคัญกับข้าวและเกลือมากจนพูดติดปากว่า “ขวัญข้าวเท่าหัวเรือ ขวัญเกลือเท่าหัวช้าง” นำมาเปรียบว่านางอำพันเหมือนเกลือเม็ดใหญ่คือมีความสำคัญมาก พอทิ้งลงไปแล้วเป็นความสูญเสียมก อุดม หนูทอง¹³ อธิบายความเปรียบนี้ว่าเป็นสำนวนของการตัดใจ คนได้มักพูด “เอาเกลือโยนเล”คือของสิ่งใดที่มาจากที่ใดก็กลับไปสู่ที่นั่น เกลือมาจากทะเลก็ย่อมคืนกลับสู่ทะเล เปรียบเทียบกับลูกสาวว่า ถึงแม้ว่าจะรักจะหวงเพียงใด เมื่อไม่รักก็ไม่ต้องเสียดาย ให้ตั้งใจปล่อยไปตามสภาพของเขา

4.1.2 ประเพณีการเกิด

ทุกช่วงของชีวิตจะผูกพันอยู่กับประเพณี เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมายาวนาน ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีจะเริ่มต้นตั้งแต่ตั้งครรภ์ คนโบราณมีความเชื่อกันว่าเทพบุตรเทพธิดาที่จุติมาเกิดในโลกมนุษย์นั้นจะแสดงเป็นลางบอกเหตุให้รู้ ลางบอกเหตุที่พบคือการฝันแล้วจะมีการทำนายว่าจะได้เพศใด ลูกมีลักษณะอย่างไร มีชีวิตอย่างไร¹⁴

เมื่อสตรีมีครรภ์ก็ต้องรักษาตัว ระวังระวัง เพื่อความปลอดภัยของทารกในครรภ์ ต้องทำบุญกุศล ถือศีล ไม่รับประทานของแสลง เช่นของเผ็ดร้อน ต้องมีหมอดำยาแนววดเส้นสาย ดูแลประจำ

ในวรรณกรรมนิทานเรื่องสุวรรณหงส์ ดอนนางรัตนมาลีทรงครรภ์พระสุวรรณหงส์ ปรากฏความเชื่อดังนี้

¹² สัมภาษณ์ ชวน เพชรแก้ว, 17 พฤศจิกายน 2546.

¹³ สัมภาษณ์ อุดม หนูทอง รองคณะบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา, 19 พฤศจิกายน 2546.

¹⁴ วิเชียร ฌ นคร และ คนอื่นๆ, นครศรีธรรมราช (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2521).

“จัดคนรักษา ครรภ์นางพระยา หมอยาประจำงาน
 หมอนวดเส้นสาย ทั้งหลายพยาบาล พลิกแปรกุมาร ทุกวารอัตรา
 โภชนากระยาหาร เผ็ดร้อนมิพาน บริการรักษา
 ท้าวสั่งกำชับ กับพวกหัวปาก ถ้าใครอุเบกษา ชีวันบรรลัย
 แต่นั้นกัลยา จำศีลภาวนา เมตตาแผ่ไป ให้ทานกระยาจก
 ทลิตกเข็ญใจ เจียรกาลนานไป ครบถ้วนทศมาส”

ในโคบุตรเมื่อนางมณีมีครรภ์พระโคบุตรก็สั่งให้ดูแลเป็นพิเศษ
 “กล่าวถึงเท่าโคบุตร เล็ดมนุดในทานิ
 ครองกรุงเปนสูงศรี กับมณีศรีสาคร
 โฉมปรางนางแจ่มจัน เจ้าทรงคันขึ้นนอนง
 สมเด็จพระพุทธร เทาหมีไดอุเบกสา
 กำชับนางแกเถ้า รักษาเจ้าเถ้าฟังงา
 เผ็จรอนยาอุเบกสา โหแก้วดาเจาทรงเสวย”

เมื่อให้กำเนิดทารกแล้ว พิธีที่จะตามมาคือการทำขวัญเด็ก เหมือนในลักษณะวงศ์
 ดอนนางยี่สุนคลอดโอรส เมื่อถึงเวลาเหมาะสมก็ให้เตรียมการงานพิธีเพื่อความเป็นสิริมงคลกับ
 ตัวเด็ก

“ให้จัดหาแม่นม ตามประณมเป็นนรินทร์
 พี่เลี้ยงประเดียงกัน อยู่ประคองสองกุมาร
 มิได้มีทุกข์ภัย แสนสบายใจทุกวันวาน
 สั่งให้จัดแจ้งการ จะทำขวัญพระลูกยา”

นอกจากนี้ยังมีความเชื่อที่กล่าวถึงไว้ในนิทานเรื่องสิงห์ไกรภพ แต่ไม่ละเอียดนัก
 ว่า

“ยอดเศณผู้กลเปล่ไสย นิ่งเวไปยชา
 จันครพสามทีอา เอ้าลงมาโหเอญียบดิน”

ทางปักษ์ใต้มีพิธีเด็กเหยียบดิน ทำในระยะเวลาแม่เด็กออกไปแล้ว ให้อุ้มเด็ก มี
 กางร่มให้ด้วย และจัดวางเสื้อผ้าของเด็ก มีคนเชิญตามเด็ก ซึ่งคนอุ้มพาไปข้างล่างเรือนที่เป็น

พื้นดิน แล้วเอาเท้าเด็กให้แตะดิน หรือทำพอบเป็นพิธี พิธีนี้คล้ายกับพิธีเหยียบดินในภาคอีสาน แต่ทำกันในวันคลอดเมื่อตัดสายรกแล้ว¹⁵

เป็นความเชื่อของชาวบ้านว่าพระแม่ธรณีจะช่วยปกป้องรักษา เรียกว่า “พิธีลงอย่างดิน” ซึ่งในพิธีจะมีเครื่องใช้ประกอบด้วย หมาก 3 คำ พลุ 3 ใบ ชันใส่น้ำ แหวน กรรไกร เศษสตางค์ มีด หิน 1 ก้อน ร่ม ข้าว 3 รวง ทราย 1 กอง ฯลฯ จะเป็นสิ่งของอันเป็นมงคลที่จัดหามาตามมีตามเกิด

แม่ทานอุ้มเด็กห่อผ้าอ้อมใส่เบาะ ลงมาจากเรือนพร้อมเครื่องประกอบพิธี เมื่อถึงแม่ประตูก็กก็เอามือจับแม่ประตูล้วนแล้วตั้งนะโม 3 จบ แล้วตั้งคำถามถามแม่ประตูล้วนแล้วตอบ (ถามเองตอบเอง) โดยถามและตอบแต่ในสิ่งที่ตั้งถามเพื่อเอาเคล็ด พอลงบันไดถึงดิน ก็จุดเทียนว่าคาถาและประกาศฝากเด็กแก่พระแม่ธรณี พระภูมิเจ้าที่ให้ช่วยคุ้มครอง ป้องกันอันตรายทั้งปวงตลอดจนให้ลาภให้ผลแก่เด็ก เสร็จแล้วจับขาทั้งสองข้างของเด็กหย่อนลงให้ฝ่าเท้าแตะพื้นดิน โดยวางเงิน แหวน กรรไกร หวี ข้าว ฯลฯ รองรับเท้าเด็กอยู่ เพื่อเป็นนิมิตหมายว่าเด็กนั้นได้ลงอย่างดินแล้วขอให้พระแม่ธรณีช่วยพิทักษ์รักษา และเจริญด้วยลาภผลธนาสารสมบัติขัตติยชน ให้เด็กอยู่เย็นเป็นสุขเติบโตใหญ่เจริญวัย การนำเด็กลงอย่างดินนี้แม่ทานบางคนก็ทำเหมือนให้เด็กได้ยกเท้าก้าวอย่างเหยียบบนเงินทอง ข้าว หวี กรรไกร มีด เสร็จแล้วก็ยกเท้าออกไป ๙ อย่าง พอออกไปครบ ๓ อย่าง ก็เอาเท้าเด็กมาอย่างลงในชั้นน้ำที่หนึ่ง¹⁶

4.1.3 มหรสพและการละเล่น

มนุษย์ทุกคนย่อมต้องการการพักผ่อนใจ เพื่อผ่อนคลายความตึงเครียด หรือความเหน็ดเหนื่อยจากงานในชีวิตประจำวัน การพักผ่อนจึงเป็นความต้องการพื้นฐานทางจิตใจอย่างหนึ่งของมนุษย์ “การละเล่นพื้นบ้าน” เป็นกิจกรรมทางสังคมอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นเพื่อความสนุกสนานร่วมกันของผู้คนในแต่ละสังคม โดยมีชาวบ้านเป็นผู้คิด ผู้แสดง และผู้ชม การละเล่นบางอย่างได้รับการสืบทอดต่อกันมาจนกลายเป็นมรดกวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้นๆ¹⁷

การแสดงและการละเล่นมีความสัมพันธ์กับศิลปะเป็นอย่างมาก เนื่องจากส่วนใหญ่จะใช้ดนตรีและภาษาเป็นองค์ประกอบหลักในการแสดง เช่นการแสดงและการละเล่น

¹⁵ เสถียรโกเศศ, การเกิด ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต (กรุงเทพฯ: แม่คำผาง, 2531), หน้า101.

¹⁶ ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, วิถีชีวิตชาวใต้ ประเพณีและวัฒนธรรม (กรุงเทพฯ: ชมรมเด็ก, 2544), หน้า 60.

¹⁷ พรศักดิ์ พรหมแก้ว, “การละเล่นพื้นบ้าน: บทประมวลเพื่อเสนอภาพรวม” ในที่ทรงคนวิวัฒนาการ (กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด มหาชน, 2540), หน้า 69.

ประเภทบันเทิงหรือมหรสพ ได้แก่แกมโนรา หนึ่งตะลุง โขน ละคร ส่วนการแสดงและการละเล่น ประเภทเกมการละเล่น จะใช้ทักษะท่าทาง และความสามารถเฉพาะตัวเป็นสำคัญ ได้แก่ นม ยานดีแก๊ง หัวล้านชนกัน เป็นต้น¹⁸ มหรสพและการละเล่นนิยมเล่นในงานประเพณีต่างๆ เพื่อ เป็นการเฉลิมฉลอง พบทั้งงานที่เป็นมงคลอย่างงานแต่งงาน การทำขวัญเด็ก หรือในงาน อวมงคลอย่างงานศพ

ในนิทานโคบุตรกล่าวถึงการแสดงที่เฉลิมฉลองในงานอภิเษกของพระโคบุตรว่า

“ พักจิวหลิวแซ ดุกฉับดกแจ กังแซกังฉา
 พักหุนวุนวน ชักชนดงทา เหลนเมื่อพุงา พระสังสินไซ
 ลักอามาได เอาไปซอนใจ ในถ้ำเขาใหญ่
 แลวจากลับหลัง มายังปรางไซ ขายักปราไหล พูในกลับมา
 เล่นเมื่อลงไป รับนาออรไท สุพันสะเนหา
 เหลนเมื่อพุงชง ชวนทรงสกา แพไฉฉายา ภามาเวียงไซ”

จิวเป็นละครของจีน มีร้องและเจรจาประกอบกัน เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยราชวงศ์จิว ปรากฏการแสดงในประเทศไทยตั้งแต่สมัยพระนารายณ์มหาราช ส่วนจะเข้าสู่ปักษ์ใต้ตั้งแต่เมื่อไรไม่มีหลักฐานการแสดงจะมีตัวพระเอก นางเอก ตัวตลก และตัวประกอบอื่นๆ เรื่องที่แสดง นิยมดัดแปลงจากพงศาวดาร จิวมีปรากฏในนิทานประโลมโลกหลายเรื่อง แต่มักกล่าวไว้สั้นๆ ส่วนหุ่นเป็นการแสดงที่ใช้หุ่นเชิด แสดงเป็นเรื่องราวต่างๆ มีการปลุกโรงขึ้นกันจ้อ และยกพื้น ดอนล่างให้ผู้เชิดสอดมือออกไปเชิดหุ่นได้โดยผู้ดูไม่เห็นคนเชิด หุ่นมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา เป็น หุ่นหลวง แสดงเรื่องรามเกียรติ์ อุณรุท ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 มีหุ่นจีนเกิดขึ้นแสดงเรื่องจีน และเมื่อถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ได้เกิดหุ่นกระบอกขึ้นอีกชนิดหนึ่งแสดงเรื่องจักรๆวงศ์เช่นพระอภัย มณี ลักษณะวงศ์¹⁹

ในนิทานโคบุตรมีการแสดงหุ่นเรื่องพระสังข์ศิลป์ไชย ตอนไปช่วยพระเจ้าอาที่พระ ยานาคมาลักพาไป นอกจากนี้ยังปรากฏการแสดงมหรสพอื่นๆอีก เช่น

“ เหลาพากล่คอร เหลนเมื่อพุงทอน โสวัตจอมไตร

¹⁸อุบลศรี อรรถพันธ์, การปริวรรตและศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมพื้นบ้านภาคใต้ประเภท หนังสือบุดเรื่องปองครก (สงขลา: สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2542), หน้า220.

¹⁹อุดม หนูทอง, วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก (สงขลา: ศูนย์ส่งเสริม ภาษาและวัฒนธรรมภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิโรฒ, 2526), หน้า257.

พรัตนางประทุม ในป่าพรงไพรย โสกาอาไหล จรัในหิมวา
 หนึ่งโซนสองโรง ทั้งเสาโกรงๆ หมโรงฉาวฉา
 หลั่นเมื่อพระราม ตามหารศรีดา เจาลักกอนุดชา เป็นทับหนาจอณ”

เรื่องที่น่ามาเล่นเป็นนิทานที่เป็นที่รู้จักและนิยมในสมัยนั้นอย่างละครเล่นเรื่องท้าว
 ไส-วัตร ตอนที่พลัดพวากับนางประทุม โชนก็นิยมเล่นเรื่องรามเกียรติ์ตอนพระรามตามนางสี
 ดา

ในโคบุตรฉบับเอมอร คูหา กล่าวถึงมหรสพและการละเล่นเพื่อเฉลิมฉลองในงาน
 อภิเษกของพระพันนรังศรีว่า

“ให้เสร็จเจ็ดวัน หัวล้านนุมนาน แล้วให้จัดกัน
 เทศकुลาเล่นกัน เรียนมนต์ปندان ดำนาอดทน วันหนึ่งไม่สา
 มโนราห์ชาตรี รำดีไม่ดี เอาตัวเข้ามา
 ลักเลงรู้ขับ ปรับไถสพาย จัดเอาเข้ามา ตามบัญญัติสั่ง”

มโนราห์ชาตรีของชาวภาคใต้ถือเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยภาคใต้ ปัจจุบันยังคง
 มีอยู่แต่ลดความนิยมไปแล้ว ส่วนการละเล่นนุมนานดีก็พบว่าในวรรณกรรมนิทานภาคใต้
 หลายเรื่องกล่าวถึงการละเล่นนุมนานดีทั้งในงานสมโภชต่างๆ แสดงว่าการละเล่นชนิดนี้เป็นที่
 นิยมมากในสมัยก่อน อย่างในสุบินคำกาพย์ กล่าวถึงการละเล่นชนิดนี้ว่า

“จัดหญิงมีเนื้อ ที่ลำพุ่มพัว เต้านมยานยาน
 ทุ่งผ้าโจงกระเบน ให้ออกเล่นงาน แต่เหล่านมยาน ระโยงโดงแดง
 เต้นตามกันเล่น โลดโลดเต้นเต้น ดบมือทำเพลง
 ส่วนนมพราบพราบ คนโหโครงเครง อย่างนี้แลหนา”²⁰

นุมนานดีแก่ง เป็นกีฬาพื้นเมืองภาคใต้ที่มีมาแต่โบราณกาล ตามตำนานโนราซึ่ง
 เล่าโดยโนราวัตจันทร์เรื่อง ตำบลพังยาง อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา กล่าวถึงความเก่าแก่ของ
 กีฬานี้ว่ามีมาก่อนโนราเสียอีก ดังความตอนหนึ่งว่า “พระอินทร์เกิดมองไปยังเมืองสกุลชุมพู่
 เห็นว่างานฉลองใดๆก็ตามมีการละเล่นแต่เพียง 2 อย่าง คือหัวล้านชนกันกับนุมนานดีแก่ง พระ
 อินทร์จึงคิดจะให้มันักรำแบบใหม่ขึ้น” ในการละเล่นนุมนานดีแก่งจะมีการเปรียบคู่เช่นเดียวกับ

²⁰ สุบินสำนวนเก่า วรรณกรรมของกวีชาวเมืองนครศรีธรรมราช (นครศรีธรรมราช: วิทยาลัย
 ครุฑนครศรีธรรมราช, 2522). หน้า 28.

มวย สู้กันทีละคู่ โดยคู่ต่อสู้ถอดเสื้อปล่อยนวม ยืนหันหน้าเข้าหากัน เมื่อเริ่มการต่อสู้ทั้งคู่จะเดินหรือร่าไปเป็นจังหวะ ทำเดินเลียนแบบอีแก๊งหรือฟาน คือกระโดดเดินติดขา เหตุนี้จึงเรียกว่า “นมนานตีแก๊ง” ขณะที่เดินหุดตาต้องไว มีการโยกตัว กลอกหน้าตาหลอกล่อคู่ต่อสู้ เมื่อได้จังหวะก็กระโดดเข้าใส่ เอานมเหวี่ยงฟาดนมคู่ต่อสู้ ฝ่ายตรงข้ามก็ต้องเอาเอานมหรือไม่ก็โยกตัวหลบ

สำหรับกติกาและการตัดสินจะมีอย่างไรไม่ปรากฏหลักฐาน คงจะดูว่าใครเปลี่ยงพลาหรือเป็นรองก็ถือเป็นแพ้ เพราะการต่อสู้เป็นแบบใช้อาวุธในกาย และใช้เร็วแรงชั้นเชิง ซึ่งสิ่งเหล่านี้สามารถมองเห็นได้ชัดเจนดตา นมนานตีแก๊งเคยเป็นกีฬาที่ได้รับความนิยมอย่างมากในภาคใต้สมัยก่อน เป็นความหรรษาของผู้ชายที่ได้ดูผู้หญิงต่อสู้กันเช่นนั้น แต่ด้วยเป็นกีฬาที่คนสมัยหลังคงได้รับวัฒนธรรมใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสวมเสื้ออย่างชาวตะวันตก จึงมองว่ากีฬานี้ไม่เหมาะสมด้วยกาลสมัย จึงหาผู้เล่นได้ยากและได้เลิกไปโดยปริยาย²¹

4.1.4 อาหาร

อาหารการกินของชาวใต้เป็นมรดกทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมการกินของกลุ่มชนแต่ละกลุ่ม เป็นภาพสะท้อนถึงวิถีดำเนินชีวิตนานาประการ ทั้งยังเป็นเครื่องบ่งถึงระดับจิตใจ สภาพทางเศรษฐกิจ วิธีการจัดการ และภูมิธรรมทางสังคม²²

อิทธิพลทางภูมิศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวพื้นเมืองมาก กล่าวโดยย่อ ภาคใต้มีฝนตกชุก ตลอดปีมีสองฤดู คือฤดูร้อนกับฤดูฝน อากาศชุ่มชื้น มีป่าไม้หนาทึบ ดินไม่มีชั้นมากทั่วไปและเขียวชอุ่มตลอดปี ผิดแปลกแตกต่างจากภาคอื่นอย่างเห็นได้ชัด ดังนั้นพืชผัก ผลไม้นานาพันธุ์จึงอุดมสมบูรณ์เจริญงอกงามดี ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และที่ชาวพื้นเมืองเพาะปลูกขึ้น พืชพันธุ์ธัญญาหารต่างผลัดเปลี่ยนกันผลิดอกออกผลหมุนเวียนกันอยู่ทุกฤดูกาล²³

นอกจากนี้สภาพภูมิศาสตร์ ที่มีทะเลอยู่ทั้งด้านทิศตะวันออกและด้านทิศตะวันตก อาหารทะเลจึงอุดมสมบูรณ์ ทั้งกุ้งหอยปูปลา อาชีพชาวบ้านจึงทำประมงตามชายฝั่ง เป็นการทำกินตามสภาพท้องที่และตามฤดูกาล

อาหารที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานภาคใต้จึงสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น ชาวใต้ชอบอาหารที่มีรสจัด โดยเฉพาะเผ็ด แกงเกือบทุกชนิดต้องใส่ขมิ้น อาหารพื้นเมืองทางภาคใต้

²¹ อุดม หนูทอง, “นมนานตีแก๊ง” สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ 8 (2542): 3653.

²² สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, “การกินของชาวใต้,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ 1 (2542): 317.

²³ ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์, วิถีชีวิตชาวใต้ ประเพณีและวัฒนธรรม, หน้า187.

โดยเฉพาะมี แกงเหลียง ข้าวย่ำ แกงฟุงปลา น้ำบูดู แกงเลียง ส่วนผักเหนาะเป็นสิ่งที่ไม่เคยขาดจากสำรับ²⁴

ใน*สังหไกรภพ*กล่าวถึงอาหารการกินแบบชาวบ้าน ในตอนที่ท้าวอินนุมาศและนางจัน-นักชาตองตกระกำลำบาก ไปอาศัยทำไร่ ปลูกผัก ที่กระท่อมท้ายไร่ของนายพราน อาหารการกินเป็นแบบชาวบ้าน ตามมีตามเกิด จากความว่า

“ นงเข้าเ้าหม่อตลอก	หล่อนำออกเสียงดั่งฉา
จัดแจงหุงชาวปลา	เสียงแดงกวาทอดปลาโอน
สุกหมัดคัดไสยกร้เตาะ	อญีบพรกเคาะดักแกงโลน
ผักจุ่มนำซุบโจน	ต่อโหมมผัวเภาระตัวจ่น”

ปลาโอน	หมายถึง	ปลาเนื้ออ่อน
กระเตาะ	หมายถึง	กาบหมาก สมัยก่อนเคาะข้างในที่สกปรกออกก็เอามาใช้ใส่ข้าว
พรก	หมายถึง	กะลามาพร้าว ใน <i>สังหไกรภพ</i> ใช้กะลาใส่แกง
ผักจุ่ม	หมายถึง	ผักจิ้มหรือที่ชาวบ้านเรียกว่าผักเหนาะ

ผักจิ้มหรือที่ภาษาพื้นเมืองเรียกว่าผักเหนาะ เวลารับประทานอาหาร เช่นเวลากินข้าว กินขนมจีน เป็นต้น ผักเหนาะมีมากมายหลายสิบอย่างให้เลือก สาเหตุที่ชาวภาคใต้นิยมรับประทานผักเหนาะก็เพราะว่า ชาวพื้นเมืองชอบอาหารรสเผ็ดร้อนอย่างหนึ่ง เพื่อช่วยชูรสอาหารอย่างหนึ่ง พืชผักผลไม้มีมากมายได้ง่ายอย่างหนึ่ง และถือปฏิบัติกันมาจนเป็นธรรมเนียมมาแต่โบราณอีกอย่างหนึ่ง ความจริงถ้าพิจารณาถึงต้นเหตุของผักเหนาะก็อาจมาจากความจำเป็นเพราะสิ่งแวดล้อมบังคับนั่นเอง²⁵

แกงเลียงหรือบางท้องถิ่นเรียกแกงเลียงเคย เป็นอาหารควาชนิดหนึ่งของชาวชนบทภาคใต้ รสคล้ายแกงจืดโดยทั่วไป เครื่องปรุงสำคัญของแกงเลียงเคย โดยทั่วไปมี 2 อย่างคือเคย(กะปิ) และผักสดบางชนิด ผักสดที่นำมาใส่แกงเลียงเคยนี้นิยมต่างกันตามสภาพท้องถิ่น แต่ส่วนใหญ่มักจะเป็นผักที่ต้มแล้วให้รสหวานโดยธรรมชาติ เช่นผักหวาน ผักตำลึง มะละกอดิบ ยอดผักทอง²⁶

²⁴ สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, “การกินของชาวใต้,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้, 1 : 317.

²⁵ ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์, *วิถีชีวิตชาวใต้ ประเพณีและวัฒนธรรม*, หน้า 198.

²⁶ สถาพร ศรีสังข์, “แกงเลียงเคย”, สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ 1 (2542): 556.

น้ำซุบโจร หรือในชนบทเรียกว่า “น้ำพริก” ที่เรียกว่าน้ำซุบโจร ก็คือน้ำพริกที่คิดปรุงขึ้นแบบง่าย ๆ ตามความจำเป็นและความสะดวกรวดเร็ว โดยใช้ตีปลีที่คิดปรุงขึ้นแบบง่าย ๆ ตามความจำเป็นและความสะดวกรวดเร็ว โดยใช้ตีปลีที่คิดปรุงขึ้นแบบง่าย ๆ ตามความจำเป็นและความสะดวกรวดเร็ว โดยใช้ตีปลีขึ้นก(พริกขึ้นก)ที่ขึ้นอยู่ตามป่าตามเขาทั่วไป หั่นทุบหรือถ้าไม่มีมีดก็ใช้มือเด็ดให้เป็นชิ้นเล็กๆ แล้วเอาเคย(กะปิ) หัวหอมขลย ใส่มะนาว คลุกให้เข้ากัน

มีประวัติเล่ากันว่า น้ำซุบโจรเกิดจากพวกโจร หรือพวกอยู่ป่า เดินป่า มีอุปกรณ์เครื่องปรุงไม่ครบ มีไม้พร้อมตามต้องการ จึงคิดปรุงขึ้นแต่พอกินได้พอประทังชีวิตเท่านั้น และไม่ต้องใช้ครกโขลกให้เกิดเสียงดัง ชาวบ้านก็จะรู้ว่ามิใครอยู่ที่ไหน กำลังทำอะไร มีลักษณะเป็นแบบแอบทำลักปรุงด้วย และเนื่องจากความจำเป็นบังคับอยู่ในดงในป่า เดินทางไกลจะมีเครื่องเคราพร้อมอย่างไรได้ มีอย่างไรก็ต้องทำกินอย่างนั้น อีกกรณีหนึ่งชาวนาตื่นแต่เช้ารีบไปทำนามักจะแข่งขันกันในตัว ต่างคนอยากจะได้ทำนามากและเสร็จก่อนคนอื่น ก็มักจะทำน้ำซุบโจรไปกิน เพื่อไม่ให้เพื่อนรู้ว่าตื่นไปทำนาแต่เช้ามีด²⁷

การรับประทานน้ำพริกโจรก็เหมือนกับการรับประทานน้ำพริกทั่วไป คือมักรับประทานคู่กับผักเหนาะ เพราะจะเป็นการเพิ่มรสชาติของอาหารยิ่งขึ้น

ในโคบุตร กล่าวถึงอาหารที่สาวใช้ของนางอำพันนำไปถวายเถรกระฮามว่า

“ หมูขั้วทั้งอ้วเจียว	เนื้อจำเหนียวปลาทอดมัน	
เป็จไทยแดงไส้น	เป่งน้ำมันทั้งหมากพลู”	(เล่ม 2 หน้า 26)

หมูอ้วหรือหมูอวน หมายถึงหมูเปรี้ยว ทำโดยนำหนังหมูมาหั่นเป็นชิ้น ๆ คลุกกับข้าวคั่ว เกลือ และน้ำตาลโดนด อัดให้แน่น บางคนใส่ดินประสิวลงไปด้วย นอกจากนี้ ถ้าใส่ผักเขียวลงไปจะทำให้เปรี้ยวเร็ว เนื้อจำเหนียว หรือเนื้อจำเหียว เป็นอาหารที่ใช้เนื้อหมูติดมันหั่นเป็นชิ้น ๆ นำมาเคี้ยว จนน้ำมันออกเกือบหมด ใส่เกลือปรุงรสเล็กน้อย เป็นอาหารที่เก็บไว้ได้นาน ใช้ผัดกับผักหรือใช้คลุกกับข้าวร้อน ๆ รับประทาน เป็นอาหารที่นิยมกันมาก เช่น สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช เป็นต้น²⁸

อาหารที่นำมาเลี้ยงยักษ์ 4 คน ในวรรณกรรมนิทานเรื่องโคบุตร มีดังนี้

“ หมูปิ้งพ่นแวง	กระบือแกงทั้งขา	สุกดิบสับปลา
หัวขางไสเค็ม	จานทาวแผนดอง	ทุกสิ่งไมพรอง
หัวแรดไสขนาง	หัวกวางไสเค็ม	มาดั่งไวเดม

²⁷ ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์, ชีวิตชาวใต้ ประเพณีและวัฒนธรรม, หน้า 198.

²⁸ รัตนา พันธุ์สุริยา, “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องโคบุตร, วรรณกรรมท้องถิ่นใต้”, หน้า 198.

มังคุดพุทรา กล้วยอ้อยนำหวาน ลูกไมต่างๆ นอยหนังนอยหนา
เพื่อนจึงพักษา แอมโอดโพชนา นานมาพบของ
ยักมีกสุรา มือควาหมูห่อง กินไมบกพรอง ล้วนของยางดี”

มีก หมายถึง ดื่มอย่างกระหาย

หนาง เป็นอาหารคาวประเภทหมักดองนิยมทำกันมากด้วยเนื้อหมูหรือเนื้อวัว นำไปหมักกับหยวกกล้วยอ่อน ใส่เกลือ น้ำตาลปีบ หมักไว้จนกระทั่งหยวกกล้วยอ่อนตัว แล้วจึงนำไปบรรจุไหพะเนียง หรือขวดโหล ทิ้งไว้ประมาณ 7 วัน จนหนางมีกลิ่นหอมเปรี้ยวก็จะได้หนางดิบตามต้องการ โดยมากจะนำไปปรุงอาหาร เช่นต้มกะทิ²⁹

หมูห่องหรือหมูฮ้อง เป็นอาหารชนิดหนึ่ง คล้ายกับพะโล้ ทำโดยเอาเนื้อหมูมาขูดหนังให้สะอาด ตัดเป็นชิ้นตามต้องการ เอากระทะตั้งไฟพอร้อน แล้วเอากระทะเทียมและหอมปอกเปลือกสับให้ละเอียด ใส่ลงในกระทะ เจียวพอหอมใส่น้ำตาลแว่นและน้ำปลา เอาหมูใส่พร้อมด้วยซีอิ้วดำ เติมน้ำพอท่วม ต้มไปเรื่อยๆจนกว่าจะได้ตามความต้องการ ชิมดูให้มีรสหวานเค็ม หมูฮ้องอุ่นไว้รับประทานได้หลายวัน และยิ่งหลายวันจะมีรสชาติดีขึ้น³⁰

อาหารการกินของชาวภาคใต้สอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์ อาหารทะเลมีมาก อย่างตอนที่ชาวเมืองนำพวกข้าวปลาอาหารมาช่วยในงานอภิเษกพระพันธรังศรีกับนางบุศมาลาและนางแก้วกิริยา ในโคบุตรฉบับตัดลอกของเสาวนีย์ ใจดำรงค์

“ยังเล่าชานอก บอกข่าวฉาวไป จัดเรือน้อยใหญ่ ทุกใส่ข้าวปลา
ปลาโคบปลาลัง ปลากะพงทุกั๊ง ปูตำแมงดา
ทั้งกระหนางกวางหมู ปลาทุปลาร้า มันกุ้งพุงปลา จัดมามากครัน”

ปลาโคบ เป็นปลาทะเลชนิดหนึ่ง ขนาดเท่าปลาทุ แต่ตัวสั้นและเกล็ดมาก
ปลาทุกั๊ง เป็นปลาทะเลชนิดหนึ่ง ไม่มีเกล็ด คล้ายปลากด

ส่วนแกงพุงปลา หรือแกงไตปลา เป็นอาหารคาว ซึ่งเป็นอาหารหลักอย่างหนึ่งของชาวใต้ เป็นแกงเผ็ดมีน้ำมากกว่าเนื้อ รสค่อนข้างเค็ม สีคล้ำอมเหลือง มีส่วนประกอบที่

²⁹ อุบล จิตต์ธรรม, “หนาง,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ 17 (2542): 8348.

³⁰ ประทีป ไชยรัตน์, “หมูฮ้อง,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ 17 (2542): 8420.

สำคัญคือไต่ปลาหรือฟุงปลา ปลาย่าง ส่วนประกอบอื่นๆได้แก่ ผัก เช่น หน่อไม้ มันเทศ หรือ เมล็ดมะม่วงหิมพานต์ ฯลฯ

แกงฟุงปลาใช้รับประทานกับข้าวหรือขนมจีน เนื่องจากแกงฟุงปลามีรสเผ็ดและค่อนข้างไปทางเค็ม จึงต้องมีผักจิ้ม อาจเป็นถั้วฝักยาว มะเขือ ยอดกระถิน สะตอ ลูกเนียง ลูกเหรียง ฯลฯ³¹

การที่มีอาหารทะเลอุดมสมบูรณ์ทำให้มีความเปรียบที่สอดคล้องกับท้องถิ่น การได้รับชัยชนะเหนือโจรสลัดในเรื่อง*สิงห์ไกรภพ*ว่าราวกับไต่ปลาโคบและปลาลัง

“พูดพลางทางปฤศยา	ชักนาวาเล็กกลัฟหลัง
ตั้งอิโหญ่ให้ฉ้าวฮา	ร้าวไต่ปลาโคบแล้ลง”

ชาวภาคใต้สมัยก่อนมีวัฒนธรรมการกินที่แสดงถึงความเอื้ออารีและความมีเมตตาธรรมอันสูงส่ง ในส่วนที่ว่าแสดงถึงความเอื้ออารี ต่างถือปฏิบัติกันมาว่าเมื่อมีญาติหรือมิตรจากถิ่นไกลเดินทางผ่านมา ญาติมิตรผู้นั้นควรจะได้พักค้างคืนด้วยและต้องร่วมรับประทานอาหารด้วยทุกมื้อ จึงจะถือว่าเป็นการให้ความรักใคร่กันอย่างแท้จริง เห็นได้จากขนบนิยามที่ทุกคนรอบครัวต่างยินดีที่จะรับรองคนพลัดที่พลัดถิ่น หรือผู้ตกอับคับขันที่มาขอพึ่งพา หรือผู้ตกอับคับขันที่มาขอพึ่งพา แต่ส่วนมากแล้วเจ้าของบ้านจะเป็นฝ่ายเชิญชวน

ส่วนประเพณีการจัดงานกินเลี้ยงที่นิยมกันในภาคใต้ มีรูปแบบและชื่อเรียกกันที่สำคัญมี 3 อย่าง คือกินงาน กินแขก และกินวาน มีขึ้นได้หลายโอกาสถือเป็นงานสำคัญและถือเป็นหน้าที่ของญาติมิตรที่จะต้องไปช่วยเหลือ เช่น งานศพ งานบวช งานแต่งงาน ซึ่งเจ้าภาพจะต้องเลี้ยงดูผู้มาร่วมงานให้ทั่วหน้า และไม่ให้ขาดตกบกพร่อง จึงต้องปลูกสร้างโรงครัว และโรงเลี้ยงขึ้นเป็นพิเศษ บรรดาญาติมิตรที่สนิทถือเป็นประเพณีที่จะต้องจัดหาของกินของใช้ไปช่วยเหลือจนสุดความสามารถ³²

4.1.5 เครื่องมือเครื่องใช้

สิ่งของเครื่องใช้ในสังคมไทย มีความต่างออกไปในแต่ละท้องถิ่น เช่นอาวุธบางอย่างและเครื่องมือที่ใช้ในการทำมาหากิน อย่างกริช ในวรรณกรรมนิทานภาคใต้กล่าวถึงดังนี้

³¹ มาโนชญ์ บุญญานุวัตร, “แกงฟุงปลา,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ 1 (2542): 556.

³² สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์, “การกินของชาวใต้,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้, 1: 317.

หรือเทียวกรีดทราย พร้าบ้อง ใช้สำหรับตัด สับฟัน เหลากิ่งไม้ ต้นไม้เล็ก หญ้า เถาวัลย์ และวัสดุที่ใช้งานบ้าน พร้าโอ เป็นพร้าที่มีความสวยงาม หนุ่ม ๆ มักนิยม เพื่อความสวยงามให้แก่ผู้ถือแล้วยังใช้ฟันกันในเวลายกพวกปะทะกำลังในงานแข่งหนัง แข่งโนรา หรืองานต่าง ๆ³⁵

เหล็กไฟตี เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งสำหรับให้กำเนิดไฟ ใช้กันในชนบทสมัยก่อน
เหล็กไฟตี มีส่วนประกอบ 3 อย่าง

หินเหล็กไฟ เป็นหินจำพวกหินแกรนิต กะเทาะให้เป็นแผ่นบาง ๆ ขนาดกว้างประมาณเท่านิ้วมือ ยาวราว 2 นิ้ว

เหล็กตีหิน เป็นแผ่นหนาประมาณ 2 มิลลิเมตร ตัดให้ได้ขนาดโตเท่าหัวแม่มือ ยาวราว 2 นิ้ว ทุบให้เรียวยาว เหล็กตีหินส่วนใหญ่นิยมทำจากเหล็กตะไบชนิดแบน

ปุยเชื้อเพลิง ทำจากสำลีหรือไม้ก็ปุยจากต้นเต่าร้างโดยขุดจากโคนกาบของเต่าร้าง ดากให้แห้งสนิทแล้วคลุกเคล้ากับขี้เถ้าให้เข้ากันดี ดากแดดหรือย่างไฟจนขึ้นฟู³⁶

นอกจากนี้ยังสะท้อนภาพบ้านในชนบท ที่ภาษาท้องถิ่นเรียกว่า “ชนา”

จากตัวอย่างในเรื่อง *สิงห์ไกรภพ* ว่า

“ภรานพญิงหน้าใหญ่ ปลั่งหาบไผ่ไฉยหันสา
สงข่าว่าถินอา ปลุกผักหญ้าอัดสาทำ”

ชนาหรือหน้า หมายถึงกระท่อม ลักษณะของหน้าคือหลังคามุงด้วยจาก ผ่ากันด้วยไม้ไผ่ขัดแตะหรือใบจาก ภายในหน้ามีห้องนอน 1 ห้อง และห้องครัว ห้องนั่งเล่นเปิดติดต่อกับครัว ภายในครัวมีผรา ซึ่งยกเป็นชั้นขึ้นเหนือเตาไฟ สำหรับวางถ้วยชาม เครื่องครัว สิ่งของที่ใช้ในครัว³⁷

จากการศึกษาภาพสะท้อนทางวัฒนธรรมท้องถิ่น วรรณกรรมนิทานภาคใต้ได้สะท้อนภาพวัฒนธรรมท้องถิ่นได้หลายประการ อาทิ ถ้อยคำภาษาที่ใช้ในท้องถิ่น สำนวนโวหารอาหารที่เป็นเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่น ประเพณี มหรสพการละเล่น เครื่องมือเครื่องใช้ รวมไปถึง

³⁵ เจลียว เรื่องเดช และสุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, “พร้าทราย,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ 11 (2542): 5245.

³⁶ อุดม หนูทอง, “เหล็กไฟ,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ 18 (2542): 49.

³⁷ ปราณี ขวัญแก้ว, “วรรณคดีชาวบ้านจาก “บุดคำ” ตำบลร่อนพิบูลย์,” (ปริญญาณิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาและวรรณคดีไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2517), หน้า 115.

ถึงสะท้อนค่านิยมความเชื่อของกวีและคนในท้องถิ่นต่อเรื่องรามเกียรติ์ ความนิยมวรรณกรรมนิทานภาคใต้เรื่องรามเกียรติ์จึงมีอิทธิพลต่อการแต่งวรรณกรรมนิทานภาคใต้ของกวีได้ในช่วงหลัง ๆ ดังที่ปรากฏในเรื่องโคบุตร ลักษณะวงศ์และสิงห์ไกรภพ วรรณกรรมนิทานภาคใต้จึงนับได้ว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าที่สะท้อนความเจริญแห่งยุคสมัยได้เป็นอย่างดี